

KADININ İNSAN HAKLARI – YENİ ÇÖZÜMLER DERNEĞİ

KADININ İNSAN HAKLARI EĞİTİM PROGRAMI (KİHEP) KADININ İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ (KİHE) ve TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ (TCE) SEMİNER UYGULAMALARI 2012-2018 DÖNEMİ BAĞIMSIZ ETKİ DEĞERLENDİRME ARAŞTIRMA RAPORU ÖZETİ¹

Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği, uyguladığı programların etkisini bir iç mekanizma ile değerlendirmenin yanında, başta Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP) olmak üzere sahada uyguladığı programların etkisini bağımsız değerlendirme araştırmaları ile dönemsel olarak değerlendirilmesini de çok önemsemektedir. Bu değerlendirme araştırmalarının ilki 1995-2003, ikincisi 2005-2011 dönemindeki KİHEP uygulamalarını ele almıştır.² Üçüncüsü 2012-2018 dönemini kapsayan araştırmanın sonuçları, uygulanan eğitim ve seminerlerin kadınların hak bilinci kazanıp haklarını hayata geçirmelerine, hem özel hem kamusal alanda güçlenmelerine ve toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısını içselleştirip kendilerini ve çevrelerini dönüştürmeye nasıl katkıda bulunduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Özellikle KİHEP'e ilişkin son araştırma sonuçlarının önceki iki döneme ilişkin değerlendirme sonuçları ile gösterdiği tutarlılık, KİHEP'in 20 yılı aşan yaygın uygulamasında etkinliğini ve kadınların haklarını hayata geçirmesindeki önemli katkılarını sürdürdürebildiğini göstermiştir.

1. Giriş

Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği (KİH-YÇ), Türkiye'de ve dünyada kadınların güçlenmesini ve örgütlenmelerini geliştirmek amacıyla 1993 yılında bağımsız ve feminist bir sivil toplum örgütü olarak kurulmuştur. Türkiye'de ve uluslararası düzeyde kadının insan haklarını ve eşitliği savunan, bu bağlamda ayrımcılığın ortadan kaldırılması için çalışan KİH-YÇ, kadınlarla ilgili ulusal yasal mevzuatın ve uluslararası belge ve mekanizmaların kadınlar lehine düzenlenmesi ve iyileştirilmesi için Türkiye ve dünyadaki kadın platform ve koalisyonlarında aktif olarak yer alır. KİH-YÇ sürdürülebilir değişim ve dönüşümün, kadınların eşitlik ve hak mücadelesinin tüm düzeylerde ve birbiriyle ilişki içinde yürütülmesiyle gerçek ve kalıcı olabileceğine inanır. Kadının insan haklarına bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşır ve kadına yönelik şiddet, eğitim, ekonomik ve yasal haklar, cinsellik, doğurganlık hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında çocuk hakları ve yerel örgütlenme gibi konularda çalışmayı esas alır. Savunuculuk yapma ve ağ oluşturma, eğitim faaliyetleri yürütme, yayın-materyal üretimi ve paylaşımı, izleme ve değerlendirme gibi çeşitli yöntemleri bir arada kullanan KİH-YÇ, kadınların haklarını hayata geçirebilmeleri, eşit ve özgür bireyler olarak yaşamaları ve toplumsal dönüşüme katkıda bulunmalarını desteklemek amacıyla 1995'ten bu yana aşağıda kısaca tanımlanan programları geliştirmiş ve uygulamıştır.

Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP): Son 24 yılda Türkiye'nin her bölgesinde uygulanmış olan KİHEP, dünyadaki en kapsamlı ve yaygın insan hakları eğitim programlarından biridir. Katılımcı ve feminist yöntemlerle kadınların her alanda haklarını hayata geçirmelerine, hak bilinci kazanarak güçlenmelerine ve ihtiyaçları çerçevesinde örgütlenmelerine destek olmayı hedefleyen KİHEP, 16 modülden oluşur ve 4 ay sürer. Şu ana kadar 56 ilde ve KKTC'de uygulanmış olan KİHEP'i, 2019 itibarıyla 16 bine yakın kadın tamamlamıştır. En son 2017 yılında yapılan 11. KİHEP Eğitici Eğitimi ile KİHEP Grup Yönlendiricisi sayısı 259'a ulaşmıştır.

Kadının İnsan Hakları Eğitimi (KİHE): KİH-YÇ, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Ankara Ofisi ile işbirliği içinde kadınların iş hayatında güçlendirilmesi amacıyla KİHEP'e dayalı olan ancak daha kısa süren Kadının İnsan Hakları Eğitimi'ni (KİHE) geliştirmiştir. KİHE, ILO Ankara Ofisi tarafından İstanbul, Ankara, Konya ve

¹ Bu özet KİH-YÇ tarafından hazırlanmıştır. Bağımsız Etki Değerlendirme Raporu'nun tamamı için: <https://www.kadininsan haklari.org/wp-content/uploads/2019/11/KIH-YC-2018-Etki-Analiz-Raporu.pdf>

² Her iki rapora erişim için: <http://www.kadininsan haklari.org/kihep-bagimsiz-degerlendirme-raporlari/>

Bursa’da yürütülen “Kadınlar İçin Daha Çok ve Daha İyi İşler Projesi” kapsamında 2016-2017 yıllarında uygulanmıştır. KİHE’nin amacı, meslek kazanması için yerel yönetimler tarafından sağlanan mesleki eğitim kurslarına katılan kadınların, yasal hakları konusunda bilgilerini artırma yoluyla istihdama kalıcı bir biçimde katılmalarını desteklemektir. Adı geçen illerdeki bazı belediyelerle işbirliği içerisinde gerçekleştirilen grup çalışmaları 10 hafta boyunca her hafta 4 saat sürmüş, KİHE grup çalışmalarına 827 kadın katılmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (TCE) Seminerleri: Halen uygulanmakta olan TCE Seminerleri, KİH-YÇ’nin KİHEP İşbirliği Protokolü imzaladığı belediyelerde, özel şirketlerde ve bazı sivil toplum kuruluşlarında çalışan kadın ve erkeklere yönelik geliştirdiği, toplam 4 saat süren, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair temel kavram ve yasal düzenlemelerin aktarıldığı bir seminer programıdır. KİH-YÇ’nin 2017-2018 döneminde gerçekleştirdiği 37 TCE Seminerine toplam 2.104 kişi (1.061 kadın ve 1.043 erkek) katılmıştır.

2. 2012-2018 Etki Değerlendirme Araştırması

2.1 Araştırmanın Kapsamı ve Amacı

KİH-YÇ, 2012-2018 arasındaki son 7 yıllık dönemde uygulanan eğitim ve seminer programlarının katılımcılar, grup yönlendiricileri, uygulama ortakları ve katılımcı kadınların eşleri ve erkek aile bireyleri üzerindeki etkilerini niteliksel ve niceliksel olarak ölçmek; söz konusu kişilerin memnuniyet ve beklenti düzeylerini ortaya koymak; tüm programlar için mevcut strateji, politika, yöntem ve araçları değerlendirmek ve ilgili saha uygulamalarının sürdürülebilirliğini ve yaygınlığını devam ettirme/artırma konusunda atılacak adımları gözden geçirmek amaçları ile 2018 yılında üçüncü kez bağımsız bir etki araştırması yaptırmıştır. Bu tür araştırmalarda uzman olarak uluslararası düzeyde çalışan IPSOS Araştırma ve Danışmanlık Şirketi’nin gerçekleştirdiği araştırmanın saha çalışması Ekim 2018-Şubat 2019 arasında yürütülmüş ve Etki Değerlendirme Raporu Mayıs 2019’da tamamlanmıştır.

Araştırma, son 7 yılda uygulanan eğitim ve seminer çalışmalarının katılımcılar ve eğiticiler üzerindeki etkisini farkındalık ve hak bilinci, duygu ve yaklaşım değişiklikleri, beceriler, davranış ve eylemlilik alanlarında değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra başta kadına yönelik şiddet, cinsel sağlık ve doğurganlık hakları, çalışma hayatına katılım, aile içi eşitlik ve toplumsal cinsiyete duyarlı çocuk yetiştirme, örgütlenme gibi konularına ilişkin farkındalık, yaklaşım ve davranış değişikliklerini de değerlendiren araştırma, doğrudan ve dolaylı faydalanıcı gruplarının yukarıdaki alan ve konu başlıkları çerçevesinde KİH-YÇ’nin uyguladığı programlardan ne şekilde etkilendiklerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu çerçevede KİHEP, KİHE ve TCE uygulamaları ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

2.2 Araştırmanın Yapısı ve Yöntemleri

Araştırma üç temel veri toplama yöntemini birleştiren karma bir metodoloji ile gerçekleştirilmiştir. IPSOS tarafından yapılan KİHEP materyal ve raporlarının incelendiği detaylı bir masa başı çalışmasını takiben hem kantitatif/niceliksel hem de kalitatif/niteliksel araştırma yöntemleri bir arada kullanılarak bir saha araştırması yapılmıştır. Bu yöntem ve araçlarla, 2012-2018 yıllarını kapsayan 7 yıllık dönemde KİHEP, KİHE ve TCE Seminerlerine farklı dönem ve illerde katılan kadın ve erkeklere, programı uygulayan KİHEP Grup Yönlendiricilerine ve program ortaklarına erişilmiştir. Veri toplama sürecinde ilgili kişilerle farklı biçimlerde temas edilmiştir.

- *KİHEP katılımcıları, telefonla anket uygulaması:* 2012-2018 döneminde Türkiye genelinde 23 ilde ve Kıbrıs’da KİHEP gruplarını tamamlayan ve telefon numaraları bulunan 3.931 katılımcı arasından 500 kişi hedeflenip aranmış ve araştırmaya katılmayı kabul eden 472 kadın ile anket uygulanmıştır.
- *KİHEP grup çalışması, gözlem:* IPSOS temsilcisi İzmir, Karabağlar Belediyesi Kent Konseyi’ndeki KİHEP grup çalışmasının birinci oturumuna gözlemci olarak katılmıştır.
- *KİHE katılımcıları, telefonla anket uygulaması:* İstanbul, Ankara ve Bursa’da 2016 ve 2017 yıllarında KİHE gruplarına katılan 830 katılımcı arasından 200 kişi hedeflenip aranmış ve 202 adet anket uygulanmıştır.

- *KİHEP Grup Yönlendiricileri, yazılı anket:* E-posta yoluyla ulaşılan 126 KİHEP grup yönlendiricisinden 83'ü anket formunu tamamlamıştır.
- *TCE Semineri katılımcıları, yazılı anket:* 446 TCE semineri katılımcısı kadın ve erkeğe ulaşılmış ve 126 anket formu doldurulmuştur.
- *KİHEP, KİHE ve TCE Seminer katılımcıları, odak grup çalışmaları:* 5 ilde 13 adet odak grup çalışması düzenlenmiştir.
- *KİHEP katılımcılarının eşleri veya yetişkin erkek aile bireyleri, yüz yüze görüşme:* 16 derinlemesine görüşme yapılmıştır.
- *Program ortağı kurum temsilcileri, yüz yüze görüşme:* 19 derinlemesine görüşme yapılmıştır.
- *KİH-YÇ yöneticileri, KİHEP ekibi ve danışmanları ile görüşmeler:* Araştırmaya konu olan programların farklı boyutları ile ele alındığı bir değerlendirme süreci yürütülmüştür.

2.3 Araştırma Bulgularının Özeti

2.3.1 Programların Katılımcılar ve Grup Yönlendiricileri Üzerindeki Genel Etkisi

Araştırma sonuçları KİH-YÇ'nin son 7 yılda sahada uyguladığı programların hem katılımcılar hem de grup yönlendiricileri açısından büyük bir memnuniyet yarattığını ve bu kişilerin kişisel hayatlarında güçlü etkiler bıraktığını göstermiştir.

Tablo 1. Temel Bulgular	KİHEP Katılımcıları	KİHE Katılımcıları	TCE Seminer Katılımcıları	KİHEP Grup Yönlendiricileri
Toplam Memnuniyet	%98	%91	%83	%95
Toplam Etki	%98	%96	%95	%83
Görüşülen Kişi Sayısı	472	202	126	83

2.3.2 KİHEP ve KİHE'nin Grup Katılımcısı Kadınlar Üzerindeki Etkisi

KİHEP ile KİHEP'ten uyarlanarak geliştirilmiş olan KİHE'ye dair bulgular, burada birlikte sunulacaktır. Her iki program, incelenen tüm boyutlarıyla çok yüksek bir oranda **memnuniyet ve etki** sağlamayı başarmıştır (KİHEP için 472 katılımcıda sırasıyla %98 ve %91, KİHE için 202 katılımcıda sırasıyla %98 ve %96). Anket çalışmasına katılanların demografik profiline bakıldığında KİHEP katılımcılarının büyük oranda lise mezunu ve üzeri (%80), evli (%65), çocuk sahibi (%71) ve çalışan veya emekli (%64) olduğu görülmektedir. Bu oranlar KİHE katılımcıları için lise mezunu ve üzeri (%60), evli (%78), çocuk sahibi (%82) ve çalışan veya emekli (%31) olarak gerçekleşmiştir.

Niteliksel bulgulara göre KİHEP, katılımcılar için “dönüştürücü” bir özelliğe sahiptir. Bazıları bu etkiyi “gece ile gündüz değişimi” gibi tarif ederken, bazıları “yeni bir ben yaratmak” olarak adlandırmıştır. KİHE katılımcıları ise programın “kendi ayakları üstünde durmayı” ve “özgüveni” öğrettiğini ifade etmiştir. Derinlemesine irdelendiğinde söz konusu bu dönüşümün sadece farkındalık kazanma ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda bakış açısı, kullanılan dil ve iletişim yöntemleri ile kişinin çevresiyle ilişkilene biçimlerinde gerçekleşen bütünsel bir değişim ve dönüşümü ifade ettiği söylenebilir. Bu değerlendirmeler, aşağıda verilen niceliksel verilerle desteklenmektedir.

Kişisel Dönüşüm

Kadınların KİHEP'e birincil katılım amacı kişisel gelişim ve dönüşümlerine katkı sağlamak ve yasal haklarını öğrenmek olmuş, bu amaçları sırasıyla %85 ve %86 oranında karşılanmıştır. Öte yandan öncelikle yasal mevzuat hakkında bilgi edinmek, kişisel gelişim ve dönüşüme katkı sağlamak ve haklarını öğrenmek amacıyla KİHE'ye katılan kadınların %86'sı yasal hakları öğrendiklerini, %81'i de kişisel gelişim ve dönüşüm alanında fayda sağladıklarını beyan etmiştir. KİHEP ve KİHE katılımcıları arasında her 10 kadından 8'i birçok açıdan bireysel dönüşüm yaşadığını dile getirmiştir:

- Özgüvenim arttı (KİHEP %91, KİHE %87)
- Kendimi daha güçlü ve donanımlı hissediyorum (KİHEP %88, KİHE %89)
- Kendimi daha iyi ifade ediyorum (KİHEP %88, KİHE %88)
- Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler konusunda farkındalığım arttı (KİHEP ve KİHE, %87) ve bu eşitsizliklerle mücadele etmeye başladım (KİHEP %81, KİHE %79)
- Bedenimle daha barışığım (KİHEP ve KİHE, %85)
- Kendi isteklerime ve ihtiyaçlarıma karşı daha duyarlıyım (KİHEP %85, KİHE %84)
- Kendi cinselliğim hakkında daha bilinçliyim (KİHEP %84, KİHE %86)
- Kendime karşı daha şefkatli ve anlayışlıyım (KİHEP %82, KİHE %80)

“Kendimi geliştirip, etrafıma ve kendime dokunmak, haklarımı öğrenmek için program gerçekten beklentimin üstünde oldu.” (İzmir, KİHEP Katılımcısı)

“Kadın kendi ayakları üzerinde durmayı öğreniyor. Ev hanımından tutun, çeşitli işlerde görev yapmış kadın bile gelse kendi ayakları üzerinde durmayı, özgüveni öğreniyor. Özgüven o kadar önemli ki... Bir de dinlemeyi öğretiyor. İletişim çok önemli; her nereye giderseniz gidin, pazara gidin vs, iletişim her yerde önünüze çıkıyor. Eşinizle, çocuklarınızla, annenizle, babanızla iletişim o kadar önemli ki.” (Ankara, KİHE Katılımcısı)

“Cinsellik çok konuşulabilen, insanların kendini rahat ifade ettiği bir konu değil. Kadın kadına konuşmaya çok ihtiyaç duyulan bir alan. Diğerlerini de es geçmiyorum ama en kıymetlisi cinsellik (modülü); hem içeriğiyle hem de bunları konuşmanın ne kadar gerekli olduğunu düşündüğümüz bir başlık olduğu için.” (Diyarbakır, KİHEP Katılımcısı)

KİHEP’e de KİHE’ye de katılan kadınlar, programların eş/partner, aile ve çocuklarla olan ilişkilerine olumlu katkı sağladığını bildirmişlerdir:

- Çocuklarımı toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yetiştirme konusundaki bilgi ve donanımlım arttı (KİHEP %86)
- Çocuklarımla iletişimim iyileşti (KİHEP %84, KİHE %83)
- Ailemde toplumsal cinsiyet eşitliğini kullanmaya başladım (KİHEP %78, KİHE %80)
- Eşim/partnerimle iletişimim güçlendi (KİHEP %71, KİHE %73)

“Bu eğitimler sayesinde kendimin değiştiğini düşünüyorum. Çocuklarıma davranışımın değiştiğini düşünüyorum. Bende bir şey değişince çocuğum da değişiyor. Onun birlikte olduğu insanla ilişkisi daha güzel oluyor. Onların yetiştirecekleri çocuklar da... Halkadan kastettiğim bu! Bugünden yarına değişecek bir şey değil ama (KİHEP) kimin hayatına dokunursa deniz yıldızı misali o çoğalıyor.” (Diyarbakır, KİHEP Katılımcısı)

“Eşime karşı (iletişimimde etkili) oldu. Onu anlama, (ona) değer verme (yönünde). Eğer bir şey söylüyorsa, aslında gerçekten o an benim hoşuma gitmese de onu kırmamak için olabilir, böyle de bakalım, farklı bir yöntemmiş deyip onun da fikrine saygı duyuyorum. Bu şekilde ses yükselmiyor. Biz mutlu olunca çocuğumuz da mutlu oluyor. O zaman biz de çocuğumuza (karşı) daha verimli oluyoruz. Çocuğumun da fikrine saygı duyuyorum.” (İstanbul, KİHEP Katılımcısı)

“Her yerde kendini ifade edebiliyor. Devlet dairesinde ya da hastanede ya da başka bir kurumda yapılması gereken bir şey yapılmıyorsa, sonuna kadar mücadele ederek onu elde ediyor. Bu sadece kendisi için değil, çevresinde gördüğü işini yaptırılmamış (kişiler için de). Hoşuma gidiyor güçlü olması.” (İzmir, KİHEP Katılımcısı Eşi)

Örgütlenme ve Siyasi Katılım

Örgütlenme ve Siyaset modülleri sadece KİHEP’e özgüken, hem KİHEP hem de KİHE katılımcıları çevrelerindeki kadınların haklarını aramalarına destek olduklarını (KİHEP %83, KİHE %76) ve çevrelerinde fikri sorulan bir kaynak kişi (KİHEP %73, KİHE %64) haline geldiklerini belirtmişlerdir. Kadın derneklerine üye veya gönüllü olanların oranı ise KİHEP için %67, KİHE için %54’tür. Öte yandan, diğer etki boyutlarıyla karşılaştırıldığında siyasi katılıma dair etkinin daha sınırlı kaldığı söylenebilir: KİHEP sonrası bir siyasi partiye

üye olanların oranı %46 iken, yerel veya ulusal seçimlere aday olmak yönünde katkısı olduğunu belirtenlerin oranı %45'tir. (Bu oranlar KİHE'de her iki boyutta da %37 olarak gerçekleşmiştir.) Yine de örgütlenme özgürlüğünün oldukça kısıtlandığı ve örgütlenmiş bireylere ve kurumlara yönelik yaratılan korku ikliminin hakim olduğu son yılların siyasi ortamında, bu oranları elde etmek oldukça değerlidir. Mevcut duruma rağmen program katılımcıları örgütlenme ve siyasi katılım konusunda eyleme geçmektedir.

“Özellikle annemde bir özgüven patlaması oldu, bu eğitimi aldıktan sonra. Ben şunu yapabiliyordum, bunu yapabiliyordum (diyerek) başka şeylere yöneldi. Annem genelde kapalı kutuydu. Bir kabuk örmüştü kendine. O kabukta takılıyordu. Şimdi marketimizde çalışmaya başladı, daha da rahatladı. Çok çabuk sıyrıldı o kabuktan bu eğitimi aldıktan sonra. Yerel bir dernek var, oraya gitmeye başladı mesela. Başka bir iş olsa mesela gitmez ama dava açılacak denildiği zaman ‘ben açarım’ dedi, davacı oldu. Köyde mesela gösteri yapılacak—normalde evden çıkmaz, sevmez öyle şeyleri—şimdi gösteriye gidiyor. O yönden bayağı bir faydası oldu ona.”
(İzmir, KİHEP Katılımcısı Oğlu)

Çalışma Hayatı ve Eğitim

Gelir karşılığında çalışma hayatına geri dönmek/çalışmaya başlamak ve eğitime yeniden başlamak/devam etmek KİHEP'in temel hedefleri arasında yer almasa da, sırasıyla %59 ve %62 oranlarında bu alanlara katkı sağlamış olması önemlidir. Ayrıca halihazırda gelir getirici bir işte çalışan hem KİHEP hem de KİHE katılımcıları, programın işyerinde eşitlik bakış açısını kullanmaya dair sırasıyla %79 ve %76 oranlarında katkı sağladığını belirtmişlerdir. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarının düşüklüğü ve bunun önündeki engeller göz önüne alındığında bu oranlar dikkate değerdir.

“Gruplardan çıkan, işyeri kuran arkadaşlar var. (Çünkü) özgüven artışı oldu. Muhtar adayı arkadaşlar var. Siyasi faaliyetlere girenler oldu, özellikle destekledik. Otuz iki sene inşaat sektöründe çalıştım, parasal sorunumu çözmüştüm ama bizim içimizden ilkokul mezunu olup muhtar adayı olan var.”
(Ankara, KİHE Katılımcısı)

Şiddetle Mücadele

Şiddete ilişkin son 7 yıllık döneme ait bulgular KİHEP'in (ve KİHE'nin) ayrımcılık ve şiddeti azaltma veya şiddetle sona erdirmeye konusunda kadınları önemli ölçüde güçlendiren bir program olduğunu ortaya koymaktadır (her iki program için %76 oranında). KİHEP'in, katılımcıların %84'ü için ev içi ve ev dışı kadına karşı şiddetle mücadele etme konusunda katkı sağladığı görülmektedir. Bu oran KİHE için %77'dir. Her iki program sonrasında katılımcıların maruz kaldığı tüm şiddet türlerinde (duygusal ve psikolojik, fiziksel, ekonomik, cinsel şiddet) öncesine göre istatistiki açıdan anlamlı bir düşüş tespit edilmiştir. KİHEP'e katılan kadınların:

- %57'si programdan önce ev-aile içinde³ duygusal/psikolojik şiddet içeren söz ve davranışlara maruz kalırken KİHEP'ten sonra %34'ünün bunu durdurmayı başardığı (KİHE'de oranlar sırasıyla %55 ve %34)
- %26'sı programdan önce ev-aile içinde fiziksel şiddet içeren söz ve davranışlara maruz kalırken, KİHEP'ten sonra %21'inin bunu durdurmayı başardığı (KİHE'de oranlar sırasıyla %31 ve %22)
- %37'si programdan önce ev-aile içinde ekonomik şiddet içeren söz ve davranışlara maruz kalırken, KİHEP'ten sonra %24'ünün bunu durdurmayı başardığı (KİHE'de oranlar sırasıyla %36 ve %18)
- %16'sı programdan önce ev-aile içinde cinsel şiddet içeren söz ve davranışlara maruz kalırken, KİHEP'ten sonra %11'inin bunu durdurmayı başardığı (KİHE'de oranlar sırasıyla %15 ve %8) saptanmıştır.

“KİHEP gibi çalışmalar bizim gibi alanda çalışan insanların elini inanılmaz güçlendiren, kolaylaştıran, profesyonel meslek gruplarında çalışanların da bir şekilde gündemine giren ve bir sürü insanın içsel hayatında, bir kadının şiddet ya da özel alanında yaşadığı çatışmalarla (ilgili) bir danışmanlık işlevi üstleniyor aslında.”
(Diyarbakır, KİHEP Katılımcısı)

³ Ev dışındaki şiddet oranları için lütfen Etki Değerlendirme Raporu'na bakınız: <http://www.kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2019/06/KIH-YC-EtkiDeğerlendirmeRaporu.pdf>

“KİHEP’ten sonra derdimizi çok da gözümüzde büyütmemeyi öğrendik. Benim de hikayem var, senin de var, bununla baş edecek güçteyiz.” (İzmir, KİHEP Katılımcısı)

Bundan hareketle, hem kendilerinin bizzat deneyimlediği dönüşüm hem de genel olarak KİHEP’ten çok memnun olmaları sebebiyle katılımcılarının %99’u KİHEP’i başka kadınlara tavsiye etmektedirler; KİHE’yi başka kadınlara tavsiye edenlerin oranı ise %100’dür.

2.3.3 KİHEP Grup Vaka Çalışması

Etki Değerlendirmesi kapsamında IPSOS araştırma ekibi İzmir-Karabağlar Belediyesi Kent Konseyi’ndeki KİHEP grup çalışmasının birinci oturumuna gözlemci olarak katılmış, 4 aylık grup sürecinin sonunda da toplam 23 kadına son değerlendirme testi uygulanmıştır. Bu süreçte elde edilen bulgular, niteliksel ve niceliksel bulguları destekler niteliktedir. KİHEP, beklentilerin ötesine geçen çok etkili bir program olarak tarif edilmekte ve özellikle haklar konusunda gelişen farkındalık, önemli bir katkı alanı olarak bildirilmektedir.

KİHEP öncesinde kadınların çok azı hakları (vatandaşlık hakları, şiddet bağlamındaki haklar, doğurganlık hakları, çocuk hakları, vs) konusunda bilgi sahibi iken, KİHEP sonrasında tamamına yakını bu konuda bilgi sahibi olduğunu beyan etmektedir. Nitekim 23 kadın içinde duygusal ve psikolojik şiddet ile ekonomik şiddete maruz kalanların sayısı KİHEP öncesine göre çok daha az sayıdadır (sırasıyla dört ve beş kişi). Katılımcıların tamamı KİHEP’in hayatlarına %100 etkisi olduğunu belirtirken, istisnasız olarak tüm modülleri faydalı bulmuşlardır. KİHEP, grup katılımcılarının neredeyse tamamının kendini daha güçlü ve donanımlı, daha özgüvenli, daha şefkatli ve anlayışlı, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler konusunda daha farkında, daha mücadeleci, kendini daha iyi ifade eden, bedeniyle daha barışık, cinselliği hakkında daha bilinçli, kendi istek ve ihtiyaçlarına daha duyarlı olmalarına katkı sağlamıştır.

2.3.4 KİHEP’in Grup Yönlendiricileri Üzerindeki Etkisi

KİHEP Grup Yönlendiricileri, hem KİH-YÇ’nin program ortakları, hem programın yararlanıcı gruplarından biri ve hem de uygulayıcıları konumundadırlar. KİHEP Eğitici Eğitimi kapsamında bizzat KİHEP grup uygulamasını yoğun ve uzun soluklu bir eğitici eğitimi programı ile deneyimleyip sonra bizzat uygulayan grup yönlendiricileri, programın kendileri, çevreleri, aileleri ve iş hayatları açısından dönüştürücü etkilerini dile getirmektedirler. Mevcut araştırmadaki niceliksel ankete katılan 83 KİHEP Grup Yönlendiricisi içinde demografik olarak ağırlık kazanan profil, 36 yaş ve üzeri (%61), üniversite ve üzeri eğitime sahip (%89), hala aktif olarak çalışan (%71) ve çocuğu olmayan (%54) kişilerden oluşmaktadır.

KİHEP, saha uygulamalarını gerçekleştiren grup yönlendiricileri açısından %95 gibi yüksek bir oranda memnuniyet yaratmıştır. Grup yönlendiricilerinin KİHEP’e dair en memnun olduğu konular sırasıyla KİHEP içeriği (%96), eğitici eğitimi içeriği (%95), KİHEP modülleri (%95), KİHEP basılı materyalleri (%94) ve eğitici eğitimini veren KİHEP danışmanlarıdır (%93). Odak gruplarda da eğitim materyallerinin ne kadar iyi tasarlandığı ve bu sayede eğitim vermeyi ne denli kolaylaştırdığının altı çizilmiştir. Derneğin sürekli verdiği motive edici desteğin yanı sıra, süpervizyon desteğinin kalitesi de memnuniyet yaratan temel etmenlerden birisidir. Bunlara ek olarak, KİHEP Eğitici Eğitimi’nin de katılımcının eğitim geçmişi ne olursa olsun farkındalık uyandırıcı ve yetkinlik sağlayan bir içeriğe ve yönetime sahip olduğu dile getirilmiştir. Grup yönlendiricilerinin neredeyse tamamı hem genel anlamda mesleki uygulamaları ve iş hayatındaki motivasyonları konusunda gelişme ve artış bildirmiş, hem de iş hayatlarının her alanında kadın bakış açısını hayata geçirdiklerini ifade etmiştir.

“Mesleki hayatımda son derece katkısı oldu. Ben kadın sığınma evlerinde çok çalıştım. Orada KİHEP almış insanlar çalışmalı diye kendimce kriter oluşturdum.” (Ankara, Grup Yönlendiricisi)

“Hayatımın dönüm noktalarından biriydi.” (İzmir, Grup Yönlendiricisi)

“Benim yaşamımı etkileyen bir eğitim. Bende o kadar etki bıraktı ki, değişime neden oldu. Bunlar bende kalmamalı, ben değiştiysem başka kadınlar da değişsin. Başka kadınlara ulaşmak için eğitmen oldum.”
(Diyarbakır, Grup Yönlendiricisi)

Grup yönlendiricisi olma konusunda pek çok gerekçe söz konusudur, ancak katılımcıların hak bilincinin gelişmesine katkı sağlamak ve çevrelerindeki kadınların hak aramalarına destek olmak, sırasıyla %88 ve %80 oranlarıyla öne çıkmıştır. KİHEP genel olarak, grup yönlendiricilerinin %70’inin kişisel gelişim ve dönüşümlerine katkı sağlayan bir programdır. Detaylara inildiğinde görülmektedir ki, grup yönlendiricilerinin %77’si kendini daha güçlü ve donanımlı hissederken, %71’inin özgüveni artmış, %66’sı daha şefkatli ve anlayışlı olduklarını ifade etmişlerdir. Grup yönlendiricisi kadınların %76’sı yasal haklarını öğrenme konusunda, %75’i çevrelerinde fikir sorulan kaynak kişi olmak konusunda KİHEP’ten faydalanmıştır.

KİHEP grup yönlendiricilerinin %97’si, başka kadınlara KİHEP grup yönlendiricisi olmayı tavsiye etmektedir. Neredeyse grup yönlendiricilerinin tamamının emek ve inanç isteyen, gönüllü bir iş olan grup yönlendiricisi olmayı önermesi, KİHEP’in ne denli önemsendiğinin bir başka göstergesidir.

2.3.5 TCE Seminerlerinin Katılımcılar Üzerindeki Etkisi

Son yıllarda hem sahadan hem de işbirliği yapılan kurumlardan gelen talepler doğrultusunda kısa ve karma gruplarla uygulanabilecek bir toplumsal cinsiyet eşitliği seminer programı geliştirilip uygulanmıştır. Mevcut etki araştırması kapsamında TCE seminerlerinin katılımcı kadın ve erkekler üzerindeki etkisi ölçülmüştür. Ulaşılan 126 anket katılımcısının demografik profiline göre çoğu 35 yaş altı, lise ve üstü eğitime sahip, ağırlıklı öğrenci (%48) ve gelir karşılığı çalışanlardan (%33) oluşurken, araştırmada yer alan TCE Semineri katılımcılarının %17’si erkeklerden oluşmuştur.

Yapılan anket çalışmaları sonucunda TCE seminer katılımcılarının %83’ü seminerlerden memnun kaldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların %88’i kadın ve erkeklerin her konuda eşit söz hakkına sahip olması gerektiğini belirtirken, %87’si şiddetin hiçbir türü için namusun bahane edilmeyeceğini, %83’ü iş hayatında daha fazla kadının yer alması gerektiğini, ev işlerinin kadın ve erkek arasında eşit paylaşılması ve kadınların ev dışında sosyal hayata daha fazla katılması gerektiğini belirtmektedir. TCE seminerlerinin %66 ile kadına yönelik duygusal şiddet ve %65 ile fiziksel şiddet alanında katılımcıların bilgi seviyesine katkıda bulunduğu görülmüştür. Toplumsal cinsiyet tanımı konusunda katılımcıların %66’sını bilgilendiklerini söylerken, toplumsal cinsiyet eşitliği ve Türkiye’de Ceza Kanunu’nda kadın erkek eşitliği konularındaki bilgilendirme oranı %60 olmuştur. Türkiye’de Anayasa’da kadın erkek eşitliği %46 ile TCE seminerlerinin etkisinin daha sınırlı kaldığı bir alan olarak belirlemiştir.

“Mesela lacivert rengini seven bu tarafa geçsin, araba kullanmayı sevenler bu tarafa (denildi). Araba kullanmayı sevmek erkeklere özgü değil, seven kadınlar da var demek istediler gibi... Çocuk bakmaktan kim hoşlanmaz (diye soruldu); o zaman neden çocuk bakmak kadının göreviymiş gibi (sorgulandı). Farklıydı diğer seminerlerden, hareketlilik vardı.”
(İstanbul, Katılımcı)

“Ben ne olursa olsun (temizlik için) bir kadın tutulur, kadın yapar, erkek hiçbir koşulda cam silemez, ne ayıp diye düşünürdüm mesela. Ama (cam sildiğini söyleyen başka bir erkek katılımcı) eşiyile arasında olan çok güçlü bir sevgi bağı olduğunu söylemişti. Mesela o görüşüm de (bu sayede) çok yıkılmıştı benim. O sabit fikirliliğim gitmişti. Şimdi erkek de yeri geldiği zaman yapabilir.”
(İzmir, Katılımcı)

TCE seminerlerinin sağladığı en büyük kazanım %90 ile işbirliği yapılan kurumda çalışan statüsünde olan seminer katılımcılarının toplumsal cinsiyet eşitliği bilgisini işyerinde kullanması yönünde olmuştur. Ayrıca, katılımcıların %95’i KİH-YÇ’nin TCE seminerlerini çevrelerindeki kişilere tavsiye etmektedirler.

“Katılımcıların çoğu belediyede toplumsal eşitlik biriminin olduğunu büyük ihtimalle bilmiyordu. Yeni kurulan bir birim çünkü. Ve belediye personeline yönelik teknik konularda birçok eğitim verilir. Bu konuda ilk defa bir eğitim verildi. Bütün personele verildi. Bu güzel bir şey.”
(İstanbul, Katılımcı)

2.3.6 İşbirliği Yapılan Kurumlar Üzerindeki Etki

Etki Değerlendirmesi KİH-YÇ'nin, KİHEP, KİHE ve TCE seminerlerinin saha uygulamalarında işbirliği yaptığı kurumlar üzerindeki etkisini de niteliksel olarak değerlendirmiştir. Görüşülen program ortaklarının temel işbirliği motivasyonunun, kendi kurumları bünyesinde kadının insan hakları alanında program, proje geliştirmek ve eğitici yetiştirmek olduğu gözlenmiştir. Aşağıda özetlenen etkiler ve sonuçları, bu etkilerin ortakların gözünden nasıl gerçekleştiğini ortaya koymaktadır:

- KİH-YÇ ile işbirliği, program ortağı kurumlara prestij, görünürlük ve güç sağlamıştır. Program ortaklarının hemen hepsi uygulanan eğitimlerin kurumsal kapasitelerini güçlendirmekle kalmadığını, aynı zamanda KİHEP Grup Yönlendiricisi olan çalışanlarının da bilgi ve becerilerinin arttığını belirtmişlerdir.
- KİH-YÇ eğitim programları, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadın, LGBTİ+ konulu birimleri olan belediyelerde ayrımcılık konusunda farkındalığı güçlendirirken, belediyenin ilgili birimlerinin eşitlik politikalarının şekillenmesine katkı sağlamaktadır.
- Özellikle belediyelerde olmak üzere ortak kurumlardaki kadın ve erkek çalışanların gözünde kadınlara verilen değerde ve şiddet karşıtı politikalarda artış olduğu beyan edilmiştir.
- Program ortağı kadın örgütleri kendi faaliyet alanlarını genişletme imkanı bulmakta, böylece başka kadınların da örgütlenmesine katkıda bulunmaktadır. Bu süreçte KİH-YÇ'den alınan destek takdirle karşılanmaktadır.
- Programların yürütülmesine dahil olmuş paydaşlarda örgütlenme ve dayanışma eğiliminde artış olduğu ve yeni dernek kurma, mevcut derneklere katılma/takip etme, grup olarak hareket etme, proje geliştirme, seçime katılma ya da kadın adayları desteklemek gibi eyleme geçenlerin olduğu tespit edilmiştir.
- Kurumlar ve grup yönlendiricileri hizmet/destek verdikleri kadınların KİHEP'e katılma konusunda istekli olduklarını, bundan dolayı KİH-YÇ ile işbirliğine devam etmek istediklerini ifade etmişlerdir.
- Kadın ve erkek çalışanlarına yönelik uygulanan TCE seminerleri beklenenin üstünde bir etki ve memnuniyet yarattığından, bunu talep eden kurum sayılarında artış vardır

Ortaya çıkan sonuçlardan yola çıkılarak KİH-YÇ tarafından geleceğe dönük dikkat edilmesi gereken noktalar, programın kalitesi, etkinliği ve sürdürülebilirliği açısından belirleyici olan özelliklerini koruyarak farklı format ve yararlanıcı gruplara yönelik uyarlamaların nasıl yapılabileceğine ışık tutmaktadır. Bunlara dayalı olarak yapılacak kapsamlı bir risk, paydaş ve kaynak analizi ile geçmiş ve mevcut deneyimleri esas alan bir yaklaşım yeni stratejilerin geliştirilmesine olanak verecektir.

3. Sonuç

KİH-YÇ'nin 2012-2018 dönemindeki KİHEP, KİHE ve TCE Seminerleri uygulamalarının etkisini ölçen Etki Değerlendirme Araştırması, araştırmayı gerçekleştiren IPSOS araştırma ekibinin deyiimiyle "Hepsi toplumsal cinsiyet eşitliği temeli üzerine inşa edilen ancak içeriği, katılımcı yapıları ve düzenlenme koşul ve amaçlarıyla farklılaşan KİH-YÇ eğitim programlarının belirgin bir ortak yanı olduğu tespit edilmiştir: Eğitim programları hem katılımcılarda hem de uygulayıcılarda büyük bir memnuniyet yaratmış ve hedeflendiği üzere bu kişilerin kişisel hayatlarında çok güçlü bir etki sağlamıştır."

2012-2018 Etki Değerlendirme Araştırması'nın önceki araştırmalardan farkı, bu dönemde sahadan gelen ihtiyaçlar çerçevesinde geliştirilmiş iki yeni uygulamanın da değerlendirmeye dahil edilmiş olmasıdır. Her biri özünde birer savunuculuk aracı olan KİHEP, KİHE ve TCE Seminerlerinin çok güçlü bir etki sağlamış olduğunun bağımsız bir değerlendirme araştırmasıyla da teyit edilmesi, KİH-YÇ'nin "yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası her düzeyde feminist hak bilincini yaygınlaştırmak, kadınların yaşama eşit, güçlü, özgür katılımına katkıda bulunmak ve kadınların insan haklarının korunması ve güçlendirilmesi için savunuculuk yapmak" yolundaki misyonunun hayata geçirilmesinde bu uygulamaların önemli bir etkisi olduğunu göstermesi açısından memnuniyet vericidir. Uzun soluklu birer program olan 16 haftalık KİHEP ve KİHEP'ten uyarlanmış 10 haftalık

KİHE'nin yanı sıra, kısa süreli bir uygulama olan ve 4 saat süren TCE Seminerleri'nin de etkili olduğunu görmek, KİH-YÇ'nin "başta ataerkil sisteme dayalı tahakküm ilişkileri olmak üzere tüm tahakküm ilişkilerinin sona erdiği, kadınların insan haklarının hayata geçtiği, korunduğu ve savunulduğu, feminist, barışçıl ve mutlak eşitliğin olduğu bir dünya" vizyonuna ulaşmak yolunda farklı yöntemlerin etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda, farklı program ve seminerlere katılan kişilerin, bu uygulamaları sahada gerçekleştiren grup yönlendiricilerinin ve saha uygulamalarını mümkün kılan program ortağı kurumların katılımı ve işbirliği de çok değerlidir.

Özellikle KİHEP açısından bakıldığında, 20 küsur yıldır saha ve Türkiye gerçeklerine göre geliştirilip güncellenerek uygulanan bir programın etkisinden hiçbir şey kaybetmediğini görmek ayrıca memnuniyet vericidir.

Tablo 2. Üç Ayrı Bağımsız Değerlendirme Araştırmasına Göre KİHEP'in Katılımcılar Üzerindeki Bazı Etkileri	1995-2003	2005-2011	2012-2018
Kendime güvenim genel olarak arttı	%93	%96	%91
Düşüncelerimi ifade becerim arttı	%91	%94	%88
Fiziksel şiddet bitti veya azaldı	%85	%88	%84
Duygusal şiddet bitti veya azaldı	%75	%80	%91
Ekonomik şiddet bitti veya azaldı	%69	%74	%86
Cinsel şiddet bitti veya azaldı ⁴	-	-	%95
Kendi çevremle kadın hakları konusunda yaygın bir şekilde bilgi ve tavsiye paylaşmaya başladım	%96	%97	%73
Program var olan bir kadın örgütünde aktif görev almama katkıda bulundu (seminerler organize etmek, imza kampanyalarına katılmak, gönüllü olmak gibi)	%41	%47	%67

KİHEP'in etkilerinin gerek yaygınlığı, gerek tutarlılığı programın sürdürülebilir ve dönüştürücü başarısı ve aynı zamanda Türkiye'de kadınların haklarını hayata geçirmeleri konusunda uzun soluklu katkısının önemli somut göstergeleridir. KİHEP'i tamamlayan kadınların yüzde 90'ından fazlası, Türkiye mevzuatında kadınları korumaya yönelik düzenlemeleri daha iyi anladıklarını ve bu düzenlemelerden yararlanabileceklerini; kendilerine daha fazla güvendiklerini ve cesaret kazandıklarını; diğer kadınlarla dayanışma duygularının güçlendiğini ve etkin iletişim kurabilme, karar verme, sorunları belirleyip çözebilme gibi, hak talep etme yeteneklerini artıracak beceriler kazandıklarını ifade etmektedir.

Araştırma sonuçları, kadınların kadın hakları bakış açısını ve KİHEP'in kadınların güçlenmesine yönelik hedeflerini içselleştirmenin yanı sıra, bunları kendi hayatlarında doğrudan uygulamaya başladıklarını ortaya koymaktadır. Bu uygulamalar hem özel hem de kamusal alanları kapsamakta ve KİHEP'in eleştirel düşünme ve diyalog süreçleri sayesinde kadınların sorunlarını belirlemeye ve kendilerine yeni hedefler koymaya başladıklarını göstermektedir. Şiddeti durdurma, çalışma hayatına katılma, eğitime geri dönme, politik eylemlilik gibi konulardaki bulgular da Türkiye'de kadınların durumu ve süre giden hak ihlalleri ve ayrımcılık düşünüldüğünde, KİHEP'in hem birey olarak kadınlara, hem de daha eşit ve adaletli bir düzene doğru toplumsal dönüşüme katkılarını ortaya koymaktadır.

17 Temmuz 2019

Gülşah Seral

KİHEP Danışmanı

Zelal Ayman

KİHEP Koordinatör

⁴ Türkiye'de fiziksel şiddetten ayrı olarak cinsel şiddete dair ayrıştınlmış veri, özellikle Hacettepe Üniversitesi'nin 2008 ve 2014 yıllarında yaptığı *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması* ile öne çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda, daha önceki etki araştırmalarında cinsellik ve cinsel haklarla ilgili yöneltilen soruların yanı sıra, 2012-2018 Etki Değerlendirme Araştırması'nda ilk kez cinsel şiddeti durdurmakla ilgili soruların dahil edilmesi anlamlı bulunmuştur.